

ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФЛОРІАНА ЮР'ЄВА

УДК 78.072:78.071.1(477)Юр'єв

DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052x.1\(46\).2020.198522](https://doi.org/10.31318/2414-052x.1(46).2020.198522)

Редя В. Я.

Редя Валентина Яківна, доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри історії світової музики Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4754-2371>

МУЗИЧНІ МОДУСИ ТВОРЧОГО УНІВЕРСАЛІЗМУ ФЛОРІАНА ЮР'ЄВА (ПРОЛЕГОМЕНИ ДО РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНА)

На прикладі мистецького доробку нашого сучасника, представника покоління «шістдесятників» Флоріана Ілліча Юр'єва, київського архітектора, художника, поета, майстра струнних музичних інструментів, композитора, ученого-кольорознавця, розглянуто явище універсальної творчої особистості — чи не найзагадковіший щодо «ідентифікації» предмет дослідження у сфері наукових зацікавлень сучасної персоналістики, зокрема мистецтвознавчої. Представлено авторську теорію синтезу мистецтв (кольоропису) Ф. Юр'єва, в основі якої — ідея візуалізації поезії (колірно-вербальний синтез) та музики (музика кольору і кольори музики), на якій ґрунтується спосіб художнього мислення митця. Наголошено на музичних аспектах творчості Ф. Юр'єва: на його досягненнях як скрипкового майстра — автора інноваційних струнних інструментів, співпраці з провідними вітчизняними музикантами-виконавцями; на «кольорових враженнях» від творчості різних композиторів чи окремих музичних творів, на роботі з розшифрування партії Луце в партитурі симфонічної поеми О. Скрыбіна «Прометей», а також на його композиторській творчості, у якій переважає синестетичність світосприйняття як основа універсального творчого методу митця (на прикладі вокально-інструментальної сюїти «Ріка часів»). Стаття містить інформацію для роздумів, своєрідні пролегомени до розуміння проблеми універсальної творчої особистості в сучасних українських реаліях, для виявлення можливих аспектів музикознавчого дослідження феномена творчості Флоріана Юр'єва.

Ключові слова: творчий універсалізм, мистецька діяльність Флоріана Юр'єва, музика кольору, колір музики, синестезія, інтермедіальність.

Постановка проблеми. Незважаючи на безперечність для переважної більшості людства широко відомого вислову про те, що «талановита людина талановита в усьому», тематика, пов'язана з творчими постатями, які незбагненим чином поєднують у собі той або інший спектр талантів, протягом значного часу приваблює вчених різного фахового спрямування (психологів, філософів, мистецтвознавців тощо), які сумлінно намагаються досягнути й поглибити розуміння феномена творчого універса-

лізму¹. Фактично, кожна епоха дарувала світові яскраві постаті творчих особистостей, які стали для неї знаковими й віками продовжують вражати нащадків універсальністю свого мистецького доробку. Кульмінацією в цьому сенсі вважається епоха Ренесансу (звідси й визначення «особистість ренесансного типу»), але і ХХ століття («епоха синтезів», шлях якої розпочався на вітчизняному ґрунті художньою практикою «срібної доби» з її синтетичними, синкретичними, синестетичними ідеями), і наша сучасність доводять існування в нових культурно-історичних умовах — на жаль, далеко не завжди сприятливих, — творців універсального типу.

Ольга Коменда, задаючись питаннями «Що ж являє собою універсальна особистість новітнього часу? Які стимули і мотиви її вибудовують?», — у наступному своєму запитанні, по суті, формулює відповідь: «Чи не ключовою серед них постає *здатність розв'язати завдання в одній сфері діяльності за посередництвом досвіду і здобутків іншої*, можливість охопити усе панорамним поглядом, подивитися на одичне з позицій всезагального, власне універсального підходу?» (Курсив — В. Р.)².

Дослідниця зазначає, що є різні варіанти розуміння феномена універсальної творчої особистості (як і пов'язаного з нею явища творчого універсалізму, що характеризується у працях учених, насамперед, геніальністю обдарування, широким спектром та значимістю художніх концепцій, жанрово-стильовим універсалізмом творчості того чи іншого митця). Але є й інше розуміння цього феномена. Ідеться, за термінологією Ольги Коменди, про *діяльнісний універсалізм* творчої особистості, для якої характерне *поєднання кількох видів діяльності* (одна з них, зазвичай, провідна і відзначена масштабністю, тривалістю, цінністю, здебільшого в ній зароджуються нові види діяльності), «ієрархія» яких формує тип універсальної творчої особистості.

Іван Дзюба, торкаючись явища універсальної творчої особистості в українській культурі, свого часу зауважив, що тут «величезний обсяг політичних і культурних завдань немов “замовляв” діячів універсального типу»³. Одним із підтверджень цієї тези є наукова діяльність і багатогранний творчий доробок нашого сучасника, представника покоління «шістдесятників» Флоріана Юр'єва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча особистість і мистецький доробок Ф. І. Юр'єва останніми роками висвітлені в багатьох публікаціях. Насамперед, це присвячене митцю багатотомне видання «Гармонія сфер», у якому зібрані теоретичні праці Ф. Юр'єва різних років, уміщені чудові кольорові ілюстрації, численні фотоматеріали, відгуки співвітчизників та зарубіжних колег про діяльність і досягнення Майстра⁴. Серед наявних публікацій лише дві належать науковцям — це стаття київського мистецтвознавця Галини Склярєнко зі знаковим епіграфом «А може, він

¹ Вичерпний аналітичний огляд основних праць, присвячених феномену універсальної творчої особистості, див. у статті: Коменда О. І. Постать Миколи Леонтовича у світлі концепції творчого універсалізму // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 120 : Історія музики: проблеми, процеси, персони. Київ, 2017. С. 225–252.

² Коменда О. І. Універсалізм творчої особистості: постановка проблеми // Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики : мат-ли VI Міжнародної електронної науково-практичної конференції. Переяслав-Хмельницький, 14–15 березня 2019 р. Мелітополь, 2019. С. 57.

³ Дзюба І. М. Місце Миколи Лисенка в українській культурі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 3.

⁴ Перший том видання «Маєстро Флоріан Юр'єв» побачив світ 2006 року у видавництві «Новий друк». Другий том «Кольорова образність інформації» вийшов друком 2007 року. Третій том «Гармонія духу в екології сфер» готується до друку. Видання здійснюються в межах меценатського культурологічного проекту ЕКОГІНТОКС.

між нами ходить — геній?» (Ліна Костенко)¹, і тези доповіді викладача Житомирського технологічного університету, історика Оксани Дідківської². Переважають матеріали у засобах масової інформації (з різних інформаційних приводів), яких досить багато вміщено в Інтернеті. Найбільш змістовними і корисними для дослідників є авторські публікації самого Ф. Юр'єва або інтерв'ю з ним. Жодної розвідки про музичну творчість митця на сьогодні немає, чим і зумовлено *наукову новизну* цієї публікації.

Мета статті — привернути увагу музикознавців до феномена універсальної творчої особистості Флоріана Юр'єва, окреслити можливі аспекти дослідження музичної складової його мистецького доробку.

Виклад основного матеріалу. З героєм цієї публікації довелося познайомитися під час заходу, який організували студенти-культурологи НМАУ ім. П. І. Чайковського. Афіша привабила звучним ім'ям — *Флоріан Юр'єв* — та оригінальним портретом. Це був фрагмент автопортрету митця (рис. 1). В анонсі була обіцяна зустріч із «синтетичною» творчою особистістю.

У серпні 2019-го Флоріану Іллічу Юр'єву виповнилось 90 років, із середини минулого століття він живе й працює в Києві і є, зокрема, автором унікального проєкту будівлі Інституту науково-технічної інформації — яскравого зразка київського неомодернізму початку 1970-х років («Літаюча тарілка» біля метро «Либідська»)³.

Перелік професійних амплуа Флоріана Юр'єва вражає: архітектор, художник, поет, композитор, майстер струнних музичних інструментів, науковець — кандидат мистецтвознавства, учений-кольорознавець, автор теорії колористики⁴; понад два десятиліття — викладач Українського поліграфічного інституту (викладав курс «Художнє кольорознавство»)… Іншими словами, типовий *Homo universale*, універсальна творча особистість, яка поєднала науку й мистецтво, професійно займаючись архітектурою, живописом і музикою, у кожній сфері діяльності постаючи новатором, багато в чому випереджаючи свій час (напрошуються прямі паралелі з митцями «срібної доби» і «тріадним синтезом» Володимира Соловйова: мистецтво, наука, мораль).

Як художник, Флоріан Юр'єв — автор герба Києва спільно зі скульптором Борисом Горбалем. У доробку митця є портрети, написані, за його ж визначенням, у «предметному» (реалістичному) стилі, кілька автопортретів, натюрморти, пейзажі: серед них — акварель «Північне сяйво на Кірензі», виконана в імпресіоністських напівтонах (рис. 3), яка була виставлена серед інших 1961 року в Будинку архітектора, заарештована разом з іншими роботами, і дивом уціліла. Привертає увагу серія портре-

¹ Скляренко Г. Я. Кольори та звуки маестро Флоріана Юр'єва // Образотворче мистецтво. 2008. № 3. С. 78–80.

² Дідківська О. І. Феномен Флоріана Юр'єва // Молодь в умовах нової соціальної перспективи: мат-ли XIII міжнар. наук.-практ. конф. Житомир, 24–25 березня 2011 р.: у 2 т. Т. 1. Житомир, 2011. С. 258–260.

³ Під час проєктування Ф. Юр'єв мав надію, що згодом у цій сферичній споруді функціонуватиме унікальний кольоромузичний театр з ідеальною акустикою, параметри якої здобули найвищі оцінки фахівців. Подібна архітектурна конструкція з'явилася лише 1991 року в Бразилії (архітектор Оскар Німейєр, «тарілка» міститься у місті Нітерої, штат Ріо-де-Жанейро, вона належить до десяти архітектурних чудес Бразилії, охороняється законом).

⁴ Перша стаття Ф. Юр'єва про музику кольору була надрукована 1962 року в часописі «Наука і життя»: Юр'єв Ф. Музика кольору // Наука і життя. 1962. № 1. Книга «Музика кольору», у якій представлена *система кольоро-музичних тональностей (колоритів)* Ф. Юр'єва, у 1970-ті роки була повним накладом пущена під ніж через звинувачення автора в «абстракціонізмі», дивом уціліли кілька авторських примірників.

тів-модусів (як називає їх сам художник), створених у «непредметному» стилі. На полотнах — особистості, які вплинули на хід історії. Показово, що тут представлені не лише політичні діячі (від Івана Грозного до Йосифа Сталіна), а й поети (Тарас Шевченко, Павло Тичина, Рабіндранат Тагор, група портретів діячів «срібної доби», серед яких Осип Мандельштам, Олександр Блок, Марина Цветаєва, Сергій Єсенін), художники (Казимір Малевич, Пабло Пікассо, Мартірос Сар'ян), музиканти (Федір Шаляпін, Джон Леннон), філософи (починаючи з Аристотеля), учені (Альберт Ейнштейн, Микола Вавілов) та ін. Створюючи постаті сучасників, автор підкреслює, що важливою є їх сукупність, яка у єдності з алегоричними образами, утіленими в інших жанрах, створює «симфонію епохи» (рис. 4, 5 — композиції «Піраміда тоталітаризму» та «Партія і народ єдині» — гротеск-сатира на одне з найпопулярніших ідеологічних гасел радянських часів).

Центральне місце і в науковому, і в мистецькому доробку Флоріана Юр'єва належить працям, у яких розкривається й безпосередньо втілюється його теорія синтезу мистецтв: ідея візуалізації поезії (*колірно-вербальний синтез*) і музики (*музика кольору і кольори музики*). Ця теорія отримала назву *кольорове письмо*, або *кольоропис* (як самостійний спосіб художнього мислення, «де теоретичний аналіз кольорного сприйняття та його віддзеркалення в мистецтві поєднувалися із проблематикою “кольоромузики”, синтезу звуку та зображення»¹, а «колірні гармонії за своїми засадами близькі до гармоній музичних»²). Сутність теорії полягає у спробі синхронізувати фонетичну транскрипцію — кольорове сприйняття голосних звуків у різних алфавітах (латиниця, кирилиця, алфавіт бенгалі — тібето-бірманські мови, японська катакана), 12 щаблів хроматичного кольоро-звукоряду (паузи й динамічні відтінки також внесені у таблицю і мають свій колір), відповідну геометричну символіку (рис. 2). Наявність музичної компоненти в методі кольорового письма Ф. Юр'єв пояснює дуже просто: «Колір і нота для мене одне й те саме»³. Його роздуми щодо інтонації як смислової першооснови не лише музики, а й поезії («спочатку було не слово, а інтонація — як вираження почуття, — з якої народилось поняття, а потім уже слово, як символ і мовлення... тому саме походження слова органічно пов'язане з музикою»)⁴, і живопису (у якому «колір виконує роль інтонації»), багато в чому пояснюють феномен синестетичного художнього мислення митця.

З музикою, як свідчить біографія Флоріана Юр'єва, так чи так пов'язане все його життя. Батько — учений-біолог, генетик, володів кількома музичними інструментами; мати — художниця-колористка, гарно співала... Відомо, що в семирічному віці Флоріан написав п'єси для скрипки і сам їх виконав. А 1948 року, під час навчання в Іркутському коледжі мистецтв, створив фантазію «Боярин Орша» для альту соло, яку зіграв на Олімпіаді молодих музикантів Східного Сибіру, отримавши першу премію. Грати на скрипці, альті, віолончелі Флоріана навчив батько, а вже в Києві він брав уроки вокалу в учня ушавленого Етторе Гандольфі Олександра Гродзинського,

¹ Складенко Г. Я. Кольори та звуки маестро Флоріана Юр'єва // Образотворче мистецтво. 2008. № 3. С. 79.

² Дідківська О. І. Феномен Флоріана Юр'єва // Молодь в умовах нової соціальної перспективи: мат-ли XIII міжнар. наук.-практ. конф. Житомир, 24–25 березня 2011 р.: у 2 т. Т. 1. Житомир, 2011. С. 259.

³ Юр'єв Ф. І. Кто я такой? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tTY7i73qSb8> (дата обращения: 02.11.2019).

⁴ Там само.

консерваторського викладача, у класі якого навчались Микола Кондратюк, Анатолій Мокренко, Микола Полуденний, інші відомі вітчизняні басы і баритони¹.

Стисло окреслимо зв'язки митця з музикою, про яку він говорить, що це «всього лише подих людини, покликаної всесвітом»².

Майстер інноваційних музичних інструментів, над якими розпочав працювати ще в середині минулого століття: у 1970-х з'явилась перша скрипка нової моделі. Інструменти Флоріана Юр'єва здобули захоплені відгуки провідних вітчизняних виконавців, зокрема скрипалів Богодара Которовича, Олега Криси, Анатолія Баженова, Германа Сафонова³. Деякі інструменти, які виготовив Ф. І. Юр'єв, мають імена — контрабас «Тарас», скрипки «Паганіні», «Катерина Білокур», «Марія Каллас», альти «Глюк», «Бетховен», віолончель «Гайдн» тощо. Майстер назвав їх «модусами». У більшості інструментів (їх понад тридцять) головка прикрашена вирізьбленим із дерева мініатюрним скульптурним портретом, зокрема А. Страдіварі, А. Вівальді, Ф. Шуберта, П. Чайковського, С. Крушельницької (рис. 6, 7, 8). Так майстер увічне величні постаті світової музичної історії. Маєстро Юр'єв вважає, що скрипка — інструмент індивідуальний: виготовляючи його для конкретного музиканта, він обов'язково враховує особистість виконавця, можливий репертуар, манеру гри — майстер переконаний, що тембр інструмента має бути «співзвучним» характеру цієї людини. Можливо, і з цієї причини його інструменти, як справжні художні витвори, завжди неповторно індивідуальні. За словами Анатолія Баженова, «Юр'єв нікого не наслідує і не копіює. Я випробував новаторські інструменти Флоріана Ілліча: “Венявський”, “В'єтан”, “Шуберт”, “Софія” і “Каллас” — усі вони вирізняються неповторною художньою образністю, мають повноту тону й багатство тембру, а тому неодмінно знайдуть свого індивідуального виконавця-чудотворця»⁴.

На початку 2000-х маєстро Юр'єв очолив дослідницьку лабораторію Всеукраїнської музичної спілки, мета якої — розробка нового, сучасного канону смичкового інструмента. На презентації «скрипки ХХІ століття» у жовтні 2005 року в Парижі, спілкуючись із кореспондентом «Радіо Свобода», Ф. Юр'єв висловив припущення, що «в Україні скрипка зазвучала з ХІ століття — її зображення є на фресках Софійського собору в Києві. Грали на ній скоморохи, а професійним інструментом вона стала лише в ХVІ столітті, в Італії. Ф. Юр'єв переконаний, що для сучасних концертних залів скрипка потребує більш потужного звучання. Тому й запропонував нову конструкцію»⁵.

Зі спогадів професора А. І. Баженова: «Наші музиканти з інструментами Флоріана Ілліча довели Європі й Америці, що в Україні революційна не лише політика, а й культура <...> музикантам, які грають на скрипках майстра-художника “Florian da

¹ Гродзинський Олександр Олександрович (1891–1973) — український оперний співак, бас. У 1922–1925 роках навчався в Київській консерваторії (клас професорів Е. Гандольфі та М. Чистякова). У 1925–1954 роках — соліст Київського театру опери та балету; з 1949 по 1973 — викладач Київської консерваторії.

² Юр'єв Ф. І. Музика кольору. URL: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/3/index.htm (дата звернення: 11.01.2020).

³ Новації українського майстра запатентовано у 35 країнах. Див.: Шевченко О. Дві скрипкові реформації. URL: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/8/index.htm (дата звернення: 10.12.2019).

⁴ Гармонія сфер (серія) : в 3 т. Т. 1 : Маєстро Флоріан Юр'єв / ред.-сост. А. Белоусов. Київ, 2006. С. 226. Додамо, що, окрім виготовлення нових зразків, Ф. Юр'єв реставрував понад 500 струнних інструментів, на яких грають музиканти всього світу.

⁵ Олійник Л. С. Скрипка українського майстра в Парижі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/935996.html> (дата звернення: 10.12.2019).

Кієв», аплодували в концертних залах Філадельфії, Парижа і Лондона. Усе це я знаю не з чужих слів. Саме в нашому виконанні (квартет імені М. Лисенка — В. Р.) 24 квітня 2004 року вперше прозвучав на Всеукраїнському радіо перший квартет інструментів Флоріана Ілліча, а на інструментах його другого квартету в листопаді 2005-го ми виконали Гайдна перед консерваторською аудиторією...»¹. Пізніше в Національній опері України відбулося кілька концертів за участю камерного оркестру «Київ-Класік» (диригент Герман Макаренко), у якому в грудні 2009 року 12 музикантів грали на струнних інструментах Ф. І. Юр'єва, а через десять років, 2019-го, — уже 35, повний склад оркестру. Звучали й музичні твори самого майстра.

На жаль, професійні записи творів Флоріана Юр'єва сьогодні, без перебільшення, є раритетними, зберігаючись у приватних фонотеках. Відомі імена ентузіастів — виконавців його музики: крім названих колективів, це піаністи Наїда Магомедбекова, Катерина Баженова, Павло Багінський (як концертмейстер), скрипалі Анатолій Баженов, Герман Сафонов, співаки Василь Манолов, Іванна Пліш та інші.

Наприкінці 1950-х років, коли Ф. Юр'єв почав працювати над *теорією «музики кольору»*, він не був самотнім у своїх прагненнях поєднати наукові розробки і практичні експерименти в галузі кольоро-звукового синтезу. У різних містах Радянського Союзу, починаючи з 1960-х років, діяли науково-дослідні інститути й лабораторії (конструкторське бюро «Прометей» у Казані на чолі з Булатом Галєєвим), науково-творчі об'єднання (студія «динамічного музичного світложивопису» Юрія Правдюка в Харкові, заснований Олегом Соколовим одеський клуб імені Мікаелоса Чюрльоніса «Колір, музика, слово», ужгородський театр світломузики Данієля Фрідмана), співробітники і члени яких прагнули розкрити можливості використання сучасних технічних досягнень у мистецькій сфері.

У Києві з великим зацікавленням були сприйняті концерти «музики кольору», які ініціював Флоріан Юр'єв. Утілюючи ідею «світлотеатру», про який він мріяв і який, власне, проектував у конференц-залі Інституту інформатики, митець поставив за мету «дослідити характер впливу кольорової мелодії на людину, незалежно від звучання музики»², сконструювавши для цього спеціальні інструменти — з кольоро-рядом, аналогічним музичному звукоряду³. Перший такий концерт відбувся на початку 1960-х, Ф. Юр'єв представив кілька різножанрових кольорових мініатюр («Марш», «Ноктюрн», «Елегія», «Танець»). Були показані й зафільмовані на плівку кольорова симфонія у трьох частинах «Жар-птиця» і кольорова поема «XX століття» (з «перекладеними на колір» поезіями Ліни Костенко, Володимира Маяковського і Флоріана Юр'єва). У творчому доробку митця є також світлодрама «Сальєрі і Моцарт», кольоротонія *фа-дієз* «Крим — Форос» № 12 (1979–2012), кольорофонія *соль мінор* № 13 «Чорнобиль екодисонанс» (1986–2018), інші «синтетичні» твори.

¹ Гармонія сфер (серія) : в 3 т. Т. 1 : Маэстро Флориан Юрьев / ред.-сост. А. Белоусов. Киев, 2006. С. 226.

² Юр'єв Ф. І. Музика кольору. URL: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/3/index.htm (дата звернення: 11.01.2020).

³ Колір цього разу став самостійним засобом виразності — кольоромузичні концерти Флоріана Юр'єва відбувались у повній тиші: «Коли говорять кольоромузика — це не про мою музику кольору, це поєднання музики звуку з нібито музикою кольору. Для того, щоб створити самостійну музику кольору, потрібно відійти від музики звуку. Потрібно знайти нові засоби вираження», — стверджує митець (Флоріан Юр'єв: «Наша країна у царині кольоромузики — в авангарді». URL: <http://www.chytomo.com/florian-iuriev-nasha-kraina-v-tsaryni-koloromuzyky-v-avanhardi/> (дата звернення: 13.12.2019).

Рис. 1. Автопортрет.

FLORIAN YURJEV'S ASSOCIATED SYSTEM OF COLOUR DESIGNATIONS

« » COLOURWRITING																
<i>Floran</i>	SCARLET	ORANGE	YELLOW	YELLOW-GREEN	WARM-GREEN	GREEN	GREEN (EMERALD)	SKY BLUE (AZURE)	BLUE	VIOLET	PURPLE	VERMILION	BLACK	GREY	WHITE	
stroke designation of colour																
colour designation of vowels	of Cyrillic	О	Оа	а	я	э	е	еи	и	ы	ю	у	ё			
	of Roman	О	а	ja	e	je		i	ju	u	jo					
	of Bengali	ও	অ	য়া	এ			ই	ঈ	ঊ	উ					
	of "Katakana"	ヲ	ア	ヤ	エ			イ	ユ	ウ	ヨ					
colour-music designation																
colour symbolic marking																

FLORIAN YURJEV'S COLOURWRITING — COLOUR SYLLABIC SCRIPT :

Examples : Alphabet Cyrillic - Esperanto → A-a δ-b 6-v 2-g 0-d eje ëjo жј з-z u-i ü-j к-k

 .l л м-п н-п o-o п-р р-р c-s m-t y-u ф-ф x-ñ y-c ч-ê u-š ц ъ ы ь э-е юju а-ja

ЦВЕТОВОЕ ПИСЬМО ФЛОРИАНА ЮРЬЕВА

Рис. 2. Кольорове письмо Ф. Юр'ева.

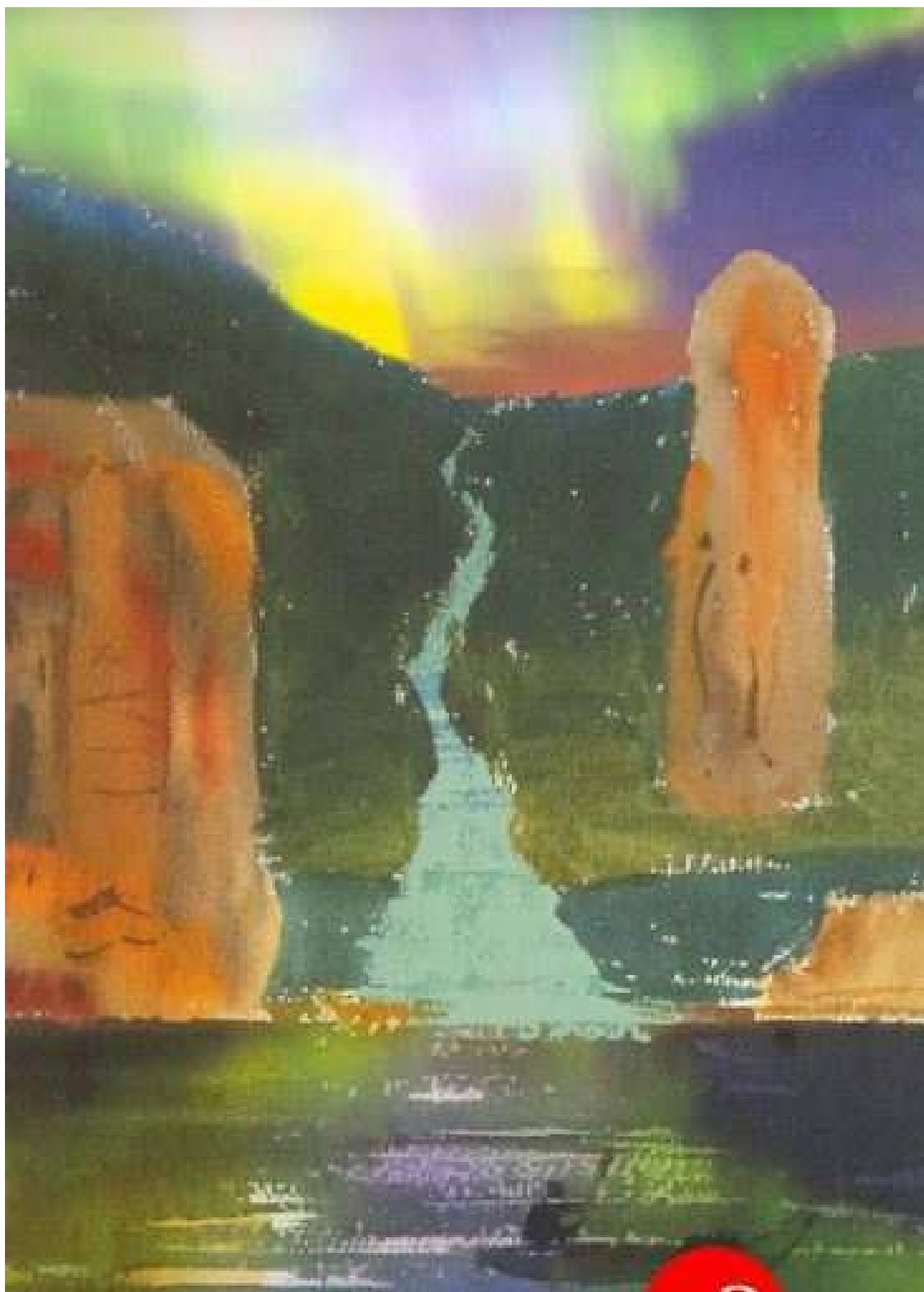

Рис. 3. Північне сяйво на Кірензі (акварель).

Рис. 4. Партія і народ єдині.

Рис. 5. Піраміда тоталітаризму.

Рис. 6. Альт «Бетховен».

Рис. 7. Скрипка Крушельницька.

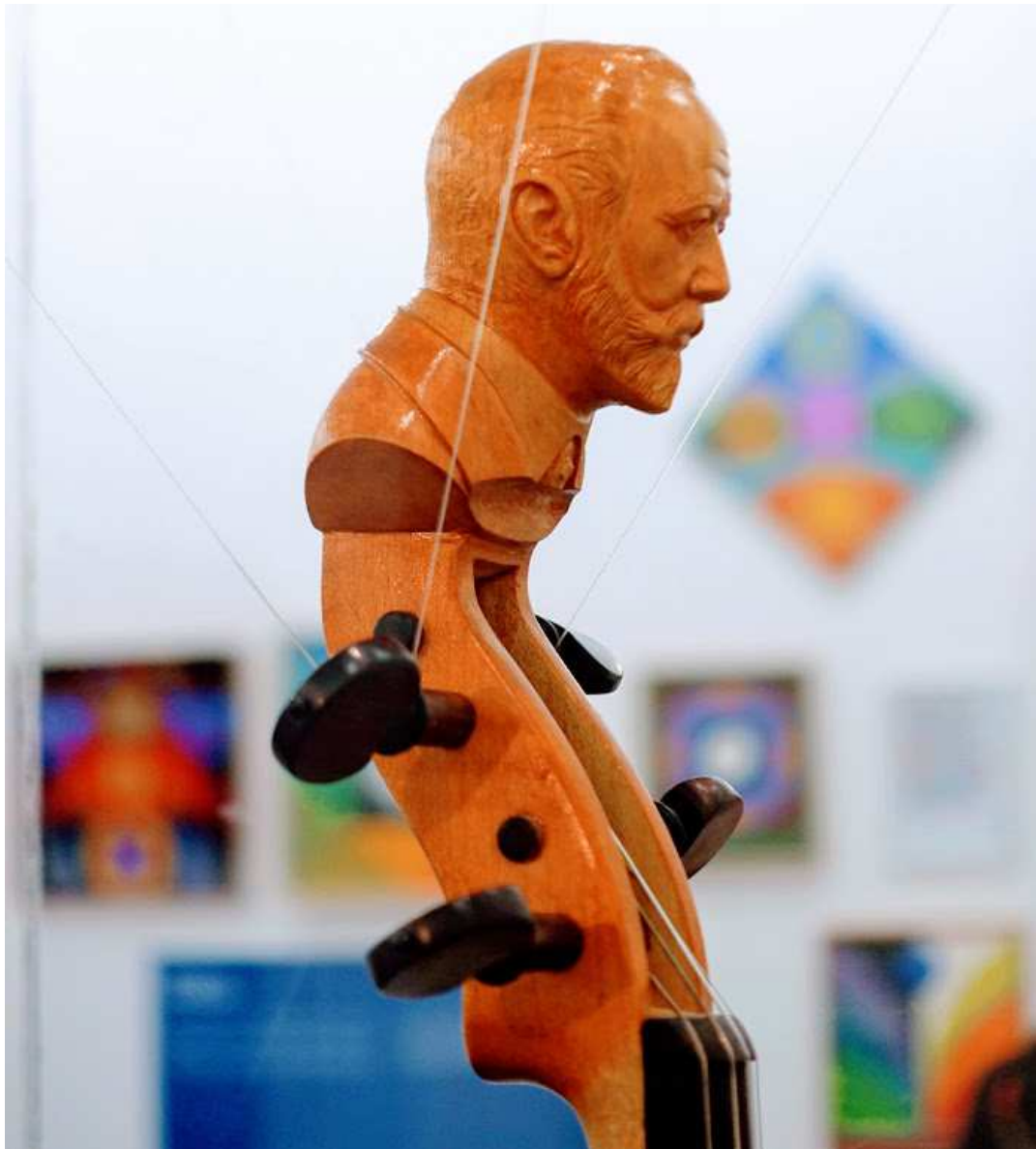

Рис. 8. Скрипка «Чайковський».

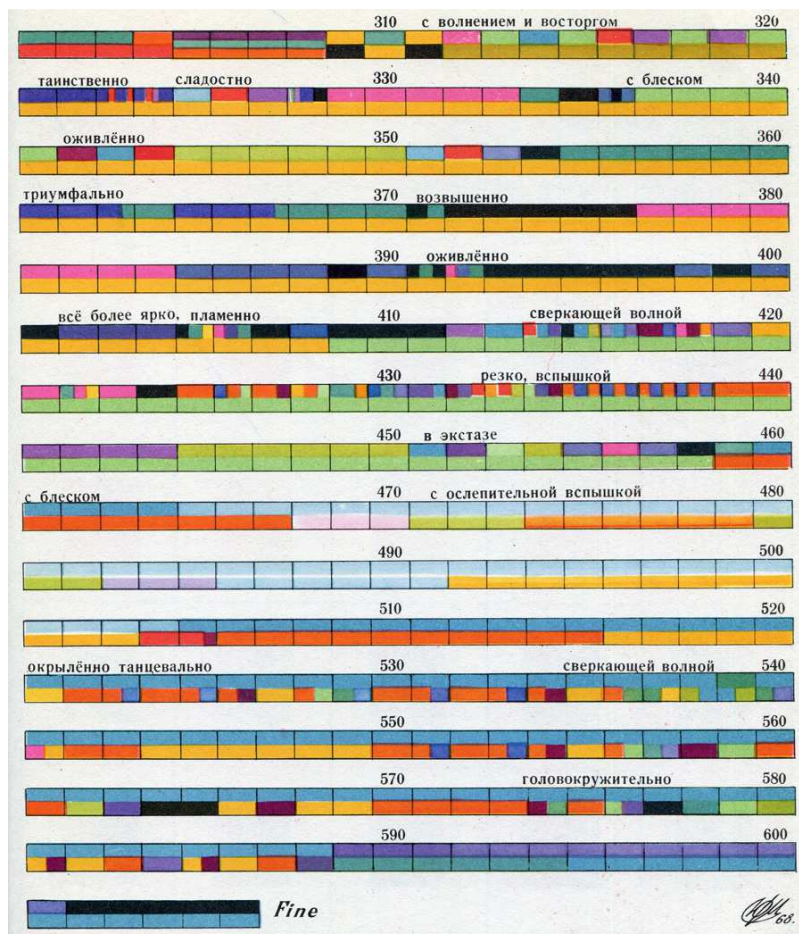

Рис. 9. Прометей О. Скрябина.

Природно, що у музикантів одразу виникають асоціації з ідеями Олександра Скрябіна, і справді, «слід Скрябіна» в діяльності Флоріана Юр'єва чітко простежується, навіть «матеріально». Свого часу його запросили до Москви для розшифрування партії кольору в партитурі скрябінського «Прометея». У лекції «Музика кольору» Флоріан Ілліч пояснює свій метод розшифрування партії Лусе: оскільки Скрябін виписав у цій партії ноти, а не тональності (хоча «бачив» він, як відомо, саме колір тональностей), а «кольорового звукоряду» Скрябіна немає, «безпосередньо розшифрувати кольорову партитуру твору було неможливо. Для досягнення мети «довелося йти від деталей до загального». У результаті була побудована шкала гармонічних кольорових структур, що ґрунтувалась на відповідності музичної і колірної гармонії. Таким чином часова музична композиція перетворилася на просторову «картину», у якій крізь призму кольору «можна бачити, чути, відчувати»¹. Примітно, що в цій потактовій «картині» партитури (рис. 9) збережені темпові позначення й численні специфічні «емоційні» ремарки композитора щодо характеру звучання (*утаємничено, хтиво, зі згаслою радістю, окрилено, зі сліпучим спалахом* тощо), що наштотує на думку про можливі зіставлення синестетичних світломузичних відчуттів О. Скрябіна та колірної гармонії за шкалою Ф. Юр'єва.

Надзвичайно символічними є закарбовані на живописних полотнах «кольорові враження» митця від творчості різних композиторів чи окремих музичних творів (Й. С. Баха, А. Шенберга, Г. Свиридова, ораторії «Сім слів Спасителя на хресті» Й. Гайдна, «Весни священної» І. Стравінського, джазових композицій тощо). Інколи Ф. Юр'єв супроводжує кольоровим рядком свої музичні композиції — вокальний твір «Я шёл к блаженству...» на вірші О. Блока (виписана окрема партія колірної «рояля»)².

У першому томі присвяченого Ф. І. Юр'єву видання «Гармонія сфер» міститься вокально-інструментальна сюїта «Ріка часів» («Река времён») — «кольорово-музичний», за визначенням автора, твір у 25 частинах. Композиції написані в різний час (1950 — початок 2000-х років) і сприймаються як своєрідна «сповідь душі» автора, відбиваючи драматизм життя, протистояння «ренесансної» особистості викликам тоталітарного суспільства³.

На музику покладені, поряд із віршами самого Флоріана Юр'єва, сонети Вільяма Шекспіра, поезії Франсуа Війона, Мацуо Басьо, Олексія Костянтиновича Толстого, Олександра Блока, Тараса Шевченка, Павла Тичини, Івана Драча, Бориса Олійника... Твори мають поетичні епіграфи і присвяту; серед адресатів — імена доньок Флоріана Ілліча Тетяни та Ольги, є присвяти поетам — Василю Стусу («Сибирский снег», вірші Ф. Юр'єва), Ліні Костенко («Світали ночі», вірші Л. Костенко та М. Цвєтаєвої), Леоніду Вишеславському («Добридень», вірші П. Тичини), письменнику Віктору Некрасову («Я, Франсуа», вірші Ф. Війона), музикантам-виконавцям Богодару Которовичу («Арія» на слова царівни південнокитайської династії Чен), Анатолію Баженову («Я шёл к блаженству», вірші О. Блока), Борису Архімовичу («Что ни день», вірші О. К. Толстого), Василю Манолову («Река времён», вірші Г. Державіна), мистецтво-

¹ Цитати взято з лекції Ф. І. Юр'єва «Музика кольору». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2hhxRSVBodw&t=1251s> (дата звернення: 11.01.2020).

² Див.: Лебедева К. «Уявіть собі, що ви прийшли до кінозалу подивитись нову симфонію...» // Бібліотека українського мистецтва. URL: <http://uartlib.org/exclusive/uyavit-sobi-shho-vy-pryjshly-do-kinozalu-podyvytysya-novu-symfoniyu/> (дата звернення: 04.11.2019).

³ Свідомо оминаємо тут факти біографії Ф. І. Юр'єва (починаючи буквально з дитинства), доля якого вражає своєю унікальністю і трагічністю — про це написано ледь не в кожній інтернет-публікації.

знавцю Галині Скляренко («Жить на осиновом листке», вірші Паулуса Діаконуса, XIII століття) та ін.

До кожної частини циклу, крім поетичного, автор уміщує ще один своєрідний епіграф — кольоромодус із власною назвою, яка у більшості випадків не збігається з назвою твору, але є його символічним смисловим ядром, налаштовує слухача на певний філософський та емоційний лад. Наведемо кілька прикладів. № 5 сюїти (єдиний без присвяти, тож, на наш погляд, сприймається як присвята самому авторові): В. Шекспір «Я кличу смерть» («Зову я смерть») — модус «Розп'ятий на зірці»; № 7 (присвята подружжю Носаченків): Ф. Війон «Рондо» — модус «Тримурті»¹; № 20 (присвята Василю Стусу): Ф. Юр'єв «Сибирський снег» — модус «Сибірський сніг»; № 22 (присвята Богодару Которовичу), «Арія» на слова царівни південнокитайської династії Чен — модус «Шлях до біди»; № 25 (присвята доньці Ользі): Ф. Юр'єв, «Оеон лі ву» — модус «Глоссолалія»².

У деяких випадках (приблизно третина) у кольоромодусі є рядки поезії, яка становить основу вокального твору, записані в системі кольоропису Флоріана Юр'єва («Модуси в сюїті звучать як музика для тих, хто вник і зрозумів систему»³). Більше половини таких «опоетизованих» модусів належать творам, написаним на поезії українською мовою, зокрема й переклад І. Бондаренка українською поезії Мацуо Басьо «Настала осінь», № 23. З цього приводу наведемо роздуми Ф. Юр'єва про інтонаційні особливості й музичальність різних мов: «У різних народів музична частина слова — різна. Мови відрізняються не лише словами, а й музичним звучанням. Наприклад, Микола Гоголь писав не російською. Як музикант, я чую, що він писав українською російською мовою (курсив — В. Р.). Це чути за мелодією його мови — вона українська. Буває й навпаки. Хтось вважає, що він розмовляє українською, а мелодія його мови — російська. Українська мова мелодійніша за російську...»⁴.

Звичайно, дуже цікаво здійснити повноцінний інтермедіальний аналіз сюїти, показового для митця твору, у якому до століттями сформованого синтезу слова і музики не просто «влито» кольорову складову. У цій «триєдності» автор знайшов спільні знаменники для галереї художніх образів, які забезпечують ефект мистецької синестезії: інтонаційний лад звукообразів сприймається у нерозривній єдності з «інтонаціями» кольорової палітри. На цьому етапі для нас важлива саме постановка проблеми, актуалізація у музикознавчому середовищі інтегративного потенціалу творчості Ф. Юр'єва, зокрема ідеї про музику кольору як «продукуючий» засіб художньої виразності.

...Назва цієї статті могла б звучати інакше: «Універсальна творча особистість у сучасних українських реаліях». Протягом десятиліть Флоріан Юр'єв був, по суті, витіснений з культурного життя України: він видавав свої книги власним коштом, мало і фрагментарно виставлявся, хоча завжди перебував у центрі новаторських мис-

¹ Тріада головних божеств індуїзму.

² Повний текст сюїти (з кольоромодусами) див. на сайті: Гармонія сфер (Harmony of spheres) — серія в чотирьох томах. URL: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/files/tom_1_maestro_florian_yuriev.pdf (дата звернення: 13.12.2019).

³ Юр'єв Ф. И. Кто я такой? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tTY7i73qSb8> (дата об'єкту: 02.11.2019).

⁴ Флоріан Юр'єв: «Наша країна у царині кольоромузики — в авангарді». URL: <http://www.chytomo.com/florian-iur-iev-nasha-kraina-v-tsaryni-koloromuzyky-v-avanhardi/> (дата звернення: 13.12.2019).

тецьких тенденцій, на піку новітніх шукань. І лише 2019 року відбулась його персональна виставка в Національному художньому музеї України¹. Тому не дивно, що так гірко прозвучали більш як п'ять років тому одкровення митця: «Коли я 1950 року приїхав сюди (до Києва — В. Р.) вступати в художній інститут, мистецтвознавець Борис Бродський сказав: “Навіщо ви сюди приїхали? Тут хоч що зроби — все гине!”. Він пропонував перевестися в Москву: я приїхав після училища, і в мене було, на його думку, багато цікавих робіт. Я його не послухав. Бродський мав рацію: нічого хорошого в Україні зробити неможливо — все знищать...»².

Висновки. Діапазон професійного і взагалі творчого життя Флоріана Юр'єва — це «галактика творчого універсуму», «людини-унікуму», як сказав про нього Василь Стус³. Кожна сфера діяльності цього *дуже сучасного* митця, як і демонстрований ним феномен творчого універсалізму загалом, потребують більш глибокого вивчення, адже задуми Флоріана Юр'єва та втілені ним художні образи далеко не завжди прочитуються з першого погляду — потрібна підготовка, ключ до їх розуміння, який реально можна отримати лише в системі творчих координат самого художника. Залишається сподіватися, що музикознавці долучаться і до розкриття філософських смислів у творчості Ф. І. Юр'єва, і до проблеми вивчення феномена мистецької синестезії, який так яскраво втілює ця «синтетична», універсальна творча особистість (осмислення інтегруючої функції синестетичного методу художнього мислення митця), і безпосередньо до його композиторського доробку, який цікаво й актуально розглянути в інтермедіальній площині, у координації інтердисциплінарного підходу й музикознавчих методів дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баздирева А. Флоріан Юр'єв: «Нічого хорошого в Україні зробити неможливо — все знищать» // Art Ukraine. 2013. № 3–5 (34–36). URL: <http://artukraine.com.ua/a/florian-yuryev-nichogo-khoroshogo-v-ukraini-zrobiti-nemozhливо--vse-znishchat> (дата звернення 11.12.2019).
2. Гармонія сфер (серія). Т. 1 : Маєстро Флоріан Юр'єв / ред.-сост. А. Белоусов. Київ, 2006. 240 с.
3. Дзюба І. М. Місце Миколи Лисенка в українській культурі // Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : наук. журн. Київ, 2012. № 2 (15). С. 3–10.
4. Дідківська О. І. Феномен Флоріана Юр'єва // Молодь в умовах нової соціальної перспективи : мат-ли XIII міжнар. наук.-практ. конф. Житомир, 24–25 березня 2011 р. : у 2 т. Т. 1. Житомир, 2011. С. 258–260.
5. Коменда О. І. Постать Миколи Леонтовича у світлі концепції творчого універсалізму // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. Вип. 120 : Історія музики: проблеми, процеси, персони. Київ, 2017. С. 225–252.

¹ Виставка «Флоріан Юр'єв. Modus coloris sintez» відбулася у лютому-березні 2019 року в рамках виставкової програми «Клітина», метою якої стала презентація маловідомих художників другої половини ХХ століття.

² Баздирева А. Флоріан Юр'єв: «Нічого хорошого в Україні зробити неможливо — все знищать» // Art Ukraine. 2013. № 3–5 (34–36). URL: <http://artukraine.com.ua/a/florian-yuryev-nichogo-khoroshogo-v-ukraini-zrobiti-nemozhливо--vse-znishchat> (дата звернення 11.12.2019).

³ Див.: Дідківська О. І. Феномен Флоріана Юр'єва // Молодь в умовах нової соціальної перспективи : мат-ли XIII міжнар. наук.-практ. конф. Житомир, 24–25 березня 2011 р. : у 2 т. Т. 1. Житомир, 2011. С. 259.

6. Коменда О. І. Універсализм творчої особистості: постановка проблеми // Регіональні культурні, мистецькі та освітні практики : мат-ли VI Міжнародної електронної науково-практичної конференції. Переяслав-Хмельницький, 14–15 березня 2019 р. Мелітополь, 2019. С. 56–60.

7. Лебедева К. «Уявіть собі, що ви прийшли до кінозалу подивитися нову симфонію...» // Бібліотека українського мистецтва. URL: <http://uartlib.org/exclusive/uyavit-sobi-shho-vy-pryjshly-do-kinozalu-podyvytysya-novu-symfoniyu/> (дата звернення: 04.11.2019).

8. Олійник Л. С. Скрипка українського майстра в Парижі. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/935996.html> (дата звернення: 10.12.2019).

9. Скляренко Г. Я. Кольори та звуки маестро Флоріана Юр'єва // Образотворче мистецтво. 2008. № 3. С. 78–80.

10. Флоріан Юр'єв: «Наша країна у царині кольоромузики — в авангарді». URL: <http://www.chytomo.com/florian-iur-iev-nasha-kraina-v-tsaryni-koloromuzyky-v-avanhardi/> (дата звернення: 13.12.2019).

11. Шевченко О. Дві скрипкові реформації. URL: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/8/index.htm (дата звернення: 10.12.2019).

12. Юр'єв Ф. І. Музика кольору. URL: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/3/index.htm (дата звернення: 11.01.2020).

13. Юр'єв Ф. І. Кто я такой? URL: <https://www.youtube.com/watch?v=tTY7i73qSb8> (дата звернення: 02.11.2019).

14. Юр'єв Ф. І. Музика кольору : лекція. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2hhxRSVBodw&t=1251s> (дата звернення: 02.11.2019).

REFERENCES

1. Bazdireva, A. (2013). Florian Yurev: “Nothing good can be done in Ukraine — everything will be destroyed” [Florian Yuriev: «Nichoho khoroshoho v Ukrainy zrobyty nemozhlyvo — vse znyshchat»]. *Art Ukraine*. Issue 3–5 (34–36). Available at: <http://artukraine.com.ua/a/florian-yuryev--nichogo-khoroshogo-v-ukraini-zrobiti-nemozhливо--vse-znishchat> (accessed: 11.12.2019) (in Ukrainian).

2. *Harmony of the spheres* (series). (2006). T. 1: *Maestro Florian Yuriev* [Garmonija sfer (seryia in 3 vol.). T. 1: Maestro Floryan Yurev], ed. A. Belousov. Kiev, 240 p. (in Russian).

3. Dzyuba, I. M. (2012). The place of Mykola Lysenko in Ukrainian culture [Mistse Mykoly Lysenka v ukrainskii kulturi]. *Journal of the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Chaikovskoho]* No. 2 (15), pp. 3–10 (in Ukrainian).

4. Didkivska, O. I. (2011). The phenomenon of Florian Yurev [Fenomen Florianiana Yurieva]. *Youth in Conditions of New Social Perspective [Molod v umovakh novoi sotsialnoi perspektyvy]*. Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference. Zhytomyr, 24–25 March 2011. T. 1. Zhytomyr, pp. 258–260 (in Ukrainian).

5. Komenda, O. (2017). The figure of Nikolai Leontovich in the light of the problem of creative universalism [Postat Mykoly Leontovycha u svitli problemy tvorchoho universalizmu]. *Scientific reporter of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [Naukovij visnyk Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Cajkovsk'oho]*. Vol. 120: *Music History: Challenges, Processes, Persons [Istoriia muzyky: problemy, protsesy, persony]*. Kyiv, pp. 225–252 (in Ukrainian).

6. Komenda, O. (2019). Universalism of the creative personality: statement of the problem [Universalizm tvorchoi osobystosti: postanovka problemy]. *Regional Cultural, Artistic and Educational Practices [Rehionalni kulturni, mystetski ta osvichni praktyky]*. Proceedings of

the VI International Scientific and Practical Conference. Pereiaslav-Khmelnitskyi, 14–15 March 2019. Melitopol, pp. 56–60 (in Ukrainian).

7. Lebedeva, K. “Imagine you came to the cinema to see a new symphony...” [«Uiavit sobi, shcho vy pryishly do kinozalu podyvytysia novu symfoniiu...»]. *Ukrainian Art Library [Biblioteka ukrainskoho mystetstva]*. Available at: <http://uartlib.org/exclusive/uyavit-sobi-shho-vy-pryjshly-do-kinozalu-podyvytysya-novu-symfoniyu/> (accessed: 04.11.2019) (in Ukrainian).

8. Olinyk, L. *Skrypka Ukrainian master in Paris [Skrypka ukrainskoho maistra v Paryzhi]*. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/935996.html> (accessed: 10.12.2019) (in Ukrainian).

9. Sklyarenko, G. (2008). Colors and sounds of maestro Florian Yurev [Kolory ta zvuky maestro Floriana Yurieva]. *Fine Art [Obrazotvorche mystetstvo]*. Issue 3, pp. 78–80 (in Ukrainian).

10. Florian Yurev: “Our country in the realm of color music is at the forefront” [Florian Yuriev: «Nasha kraina u tsaryni koloromuzyky — v avanhardi»]. Available at: <http://www.chytomo.com/florian-iur-iev-nasha-kraina-v-tsaryni-koloromuzyky-v-avanhardi/> (accessed: 13.12.2019) (in Ukrainian).

11. Shevchenko, O. *Two violin reforms [Dvi skrypky reformatsii]*. Available at: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/8/index.htm (accessed: 10.12.2019) (in Ukrainian).

12. Yuriev, F. *Music of color [Muzyka koloru]*. Available at: http://medved.kiev.ua/florian_yuryev/3/index.htm (accessed: 11.01.20) (in Ukrainian).

13. Yuriev, F. *Who am i? [Kto ya takoi?]*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=tTY7i73qSb8> (accessed: 02.11.19) (in Russian).

14. Yuriev, F. *Music of color: lecture [Muzyka koloru: lektiia]*. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=2hhxRSVBodw&t=1251s> (accessed: 02.11.2019) (in Russian).

Редя В. Я. Музыкальные модусы творческого универсализма Флориана Юрьева (пролегомены к пониманию феномена). На примере творчества нашего современника, представителя поколения «шестидесятников», киевского архитектора, художника, поэта, мастера струнных музыкальных инструментов, композитора, учёного-колориста Флориана Юрьева рассмотрено явление универсальной творческой личности — едва ли не самый загадочный в плане «идентификации» предмет изучения в сфере научных интересов современной персоналистики, в том числе искусствоведческой. Представлена авторская теория синтеза искусств (цветного письма) Ф. Юрьева, в основе которой — идея визуализации поэзии (цвето-вербальный синтез) и музыки (музыка цвета и цвет музыки), на которой базируется способ художественного мышления художника. Акцентируется внимание на музыкальных векторах творчества Ф. Юрьева: его достижениях как скрипичного мастера — автора инновационных струнных инструментов, сотрудничестве с ведущими отечественными музыкантами-исполнителями, «цветовых впечатлениях» от творчества различных композиторов или отдельных музыкальных произведений, работе по расшифровке партии Луце в партитуре симфонической поэмы А. Скрябина «Прометей», а также собственном композиторском творчестве, демонстрирующем синестетичность мировосприятия как основу универсального творческого метода художника (на примере вокально-инструментальной сюиты «Река времён»). Предлагаемая публикация — информация для размышлений, своеобразные пролегомены к пониманию проблемы универсальной творческой личности в современных украинских реалиях, определение возможных аспектов исследования музыковедами феномена творчества Флориана Юрьева.

Ключевые слова: творческий универсализм, художественная деятельность Флориана Юрьева, музыка цвета, цвет музыки, синестезия, интермедальность.

REDYA VALENTYNA

Redya, Valentyna — Doctor of Art Criticism, Professor at the Department of World Music at the Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4754-2371>

DOI: [https://doi.org/10.31318/2414-052x.1\(46\).2020.198522](https://doi.org/10.31318/2414-052x.1(46).2020.198522)

**MUSICAL MODES OF CREATIVE UNIVERSALISM BY FLORIAN YURIEV
(PROLEGOMENA TO UNDERSTANDING THE PHENOMENON)**

The relevance of the study. The phenomenon of creative universalism, universal creative personality has long attracted scientists' attention, remaining relevant for representatives of various fields of scientific knowledge. In this regard, Florian Yuriev, contemporary architect, painter, poet, composer, musical instruments master, color scientist, and a generally "unique person" (as named by Vasyl Stus) is an illustration of such artistic achievement. Complete lack of scientific research of musical vectors of Florian Yuriev's creative work has made it necessary to update integrative potential of the artist in the musicological environment (particularly, his ideas of "music of color" as a production mode of artistic expression) and has made this publication a scientific novelty.

Main Objective. Main objective is to draw attention of musicologists to the phenomenon of a universal creative personality of Florian Yuriev and to outline possible aspects of study on the musical part of his multiple-sided artistic work.

Methodology. Interdisciplinary approach served as methodological basis, along with a set of analytical methods: structural-typological (to characterize the specifics of the artist's creative thinking); contextual-interpretative (to define expressive-semantic load of "synthetic" means of expression in his works); comparative (for poetic and sound images, as well as color painting by Yuriev); generalization method (at the stage of summary) and forecasting (at the stage of outlining further possible directions for the study).

Results/Findings and Conclusions. The study demonstrates that musical part of Yuriev's work, which is inseparable from the artist's research in the field of color-and-sound synthesis, needs special insight. His creative ideas and embodied artistic images are not always readable at a glance; one may need a special approach to understanding, which can be reached only by looking at the whole system of the artist's creative world. Musicologists, in particular, should be involved in the search for philosophical meaning in Florian Yuriev's works, uncovering the mysterious phenomenon of artistic synesthesia, which is brightly implemented by this "synthesis" creative personality. There should be comprehension of the integration function of the synthetic method of artistic thinking, studying his composer's works in the aspect of intermediality, coordinating interdisciplinary approach with musicological research methods

Keywords: universal creative personality, creative activity of Florian Yuryev, music of color, color of music, synesthesia, intermedialism.